

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.116: 37.014

МІСЦЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У ГАЛУЗІ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

Андреева Д.Є., к.ю.н., доцент

Національний гірничий університет

У статті розглядається необхідність наукового осмислення місця правового регулювання суспільних відносин у галузі освіти в системі права України

Ключові слова: система права, галузь права, правове регулювання, освітнє право.

Андреева Д.Е. МЕСТО ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ПРАВА УКРАИНЫ / Национальный горный университет, Украина

В статье рассматривается необходимость научного обоснования места правового регулирования общественных отношений в сфере образования в современной системе права на Украине.

Ключевые слова: система права, отрасль права, правовое регулирование, образовательное право.

Andreyeva D.E. LOCATION OF LEGAL REGULATION OF SOCIAL RELATIONS IN THE EDUCATION SYSTEM IN THE MODERN LAW IN UKRAINE / National mining university, Ukraine

The article discusses the need for scientific evidence location the legal regulation of social relations in education in the modern system of law in Ukraine.

Key words: system of branches, branch of the law, legal regulation, educational law.

Понад шістьдесят років у вітчизняних вчених-юристів не зникає зацікавленість проблематикою системи права [1]. А останнім часом відзначається потреба в аналізі багатьох проблемних питань цього явища, необхідних як теоретикам, так і практикам.

З розвитком та ускладненням суспільних відносин, науково-технічного прогресу відбувається удосконалення державно-правових і міжнародних інститутів, збільшується кількість нормативно-правових актів, нормативно-правових договорів, правових прецедентів та інших форм права.

Беззаперечним виявляється існування основних галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального, цивільно-процесуального, кримінально-процесуального та галузей, що відокремилися від них: трудового, сімейного, земельного, фінансового тощо.

В умовах ринкових відносин стали виділяти нові галузі права. Сформувалися новітні комплексні галузі права (аграрне, зобов'язальне). У юридичній науці виділяються такі галузі права, як транспортне, підприємницьке, медичне, екологічне, військове, торговельне, прокурорсько-наглядове, космічне, атомне, комп'ютерне і освітнє. З'явилося та перебуває в процесі формування гуманітарне право.

Необхідність галузевої диференціації норм права обумовлена широтою й різноманіттям суспільних відносин, що регулюються правовими нормами. Ця необхідність викликана також практикою правозастосовної діяльності. Розподіл права на галузі допомагає і вивченню права, і вдосконаленню нормативно-правових актів.

В останні роки в Україні стрімкими темпами почало розвиватися освітнє право. Створено великий масив законодавства з питань систематизації освіти, новітніх технологій освітнього процесу, бюджетної та контрактної форми освіти тощо. Освітні відносини постають як самостійний вид правовідносин. І за своїм змістом та складом істотно відрізняються від цивільних, адміністративних й інших правовідносин, створюють комплексні інститути освітнього права, запроваджується класифікація законодавства в цій галузі.

Тому, у світлі реформації поглядів до визначення системи права, перегляду критеріїв до визначення та розмежування галузей права і незаперечності значимості освіти для виконання державних завдань, актуальним постає аналіз правового регулювання освітніх відносин в сучасній Україні.

Метою даної статті є визначення в системі права України місця правового регулювання суспільних відносин у галузі освіти.

На думку В. Сирих, визнанню нових галузей права заважають вчені «з консервативним типом мислення, здатні випускати «ахи й охи» із приводу кризи, застою в науці, але не готові творчо сприймати її новітні віяння й положення, що відповідають сучасному стану в розвитку соціальних явищ та процесів» [2].

На даний час тематикою становлення в Україні освітнього права, дискусією і обговоренням необхідності, доречності, режиму, тощо та механізмів дії, переважно займаються громадські утворення [3; 4]. Так, конкурс «Розробка навчальних курсів з освітнього права» у 2010 році був оголошений ініціативою та силами Міжнародного фонду «Відродження» [5]. На жаль, наукового опрацювання вищенаведена тема у вітчизняних джерелах не отримала. А саме наукова база, визначений науковий підхід до певної проблеми формує ефективність правотворчих й державотворчих процесів та їх результативність, що в кінцевому підсумку впливає на розбудову в Україні правової держави.

Система права – це об'єктивне явище, яке виникає у зв'язку з регулюванням складної системи суспільних відносин, що має внутрішню будову, яка виражається в єдності та узгодженості діючих у країні правових норм і розподіл права на самостійні структурні елементи [6]. Система права – це об'єктивно обумовлена системою суспільних відносин внутрішня структура права, що складається із взаємопов'язаних норм, які логічно розподілені за галузями, підгалузями та інститутами [7, 260]. Проте із всіх структурних частин «галузі права є самими великими складовими частинами системи права. Вони являють собою сукупність відносно відособлених, автономних юридичних норм, що регулюють певну область (сферу) суспільних відносин [8, 563].

Досить вдалим, на наш погляд, є міркування щодо структури системи права й властивостей частин цієї структури, висловлені Ю. Толстим: «Система права існує не в одному, а у розмаїтті вимірів. Іншими словами, система права багатомірна або, що те ж саме, полімірна. У системі права існують не тільки первинні, але і вторинні, третинні та інші правові утворення» [9].

У теорії держави та права і дотепер вважається, що в основі розподілу права на галузі й інститути є два критерії: предмет правового регулювання й метод правового регулювання [6; 10]. Наявність різних видів суспільних відносин ще не створює системи права та не породжує його галузей, але об'єктивно або суб'єктивно це може привести до необхідності регулювання даних відносин правом.

Таким чином, в основі розподілу системи права на галузі є предмет і метод правового регулювання, які доповнюються вищевказаними структурними властивостями галузей права як компонентами цільної системи права.

Питання про місце освітнього права в системі права України, його зміст й структура вирішуються в юридичній науці неоднозначно. Для розгляду цього питання доречно звернутися до окремих концептуальних понять загальної теорії права.

По-перше, українська правова система й система права України – взаємозалежні, але не ідентичні поняття. Правова система – більш широке, узагальнююче поняття, що включає в себе як систему права, так і інші компоненти, зокрема, правову ідеологію, мислення, свідомість, культуру і юридичну практику – правозастосовну і юрисдикційну.

По-друге, система права України – один із головних компонентів правової системи, її нормативна основа. Головними структурними підрозділами системи права є галузі права. Це найбільш великі відносно самостійні підрозділи. Галузі права, у свою чергу, складаються з підгалузей і правових інститутів.

Виділення галузей права можливо за різними підставами. Найбільш часто галузі права виділяються виходячи із двох основних критеріїв: предмета правового регулювання й методу

правового регулювання. Під предметом правового регулювання розуміємо коло суспільних відносин, врегульованих даною галуззю права. Під методом правового регулювання – сукупність прийомів і способів юридичного впливу на суспільні відносини, що становлять предмет даної галузі права, з метою досягнення необхідного результату [11].

У загальній теорії права до двох названих підстав класифікації галузей системи права додають і інші, зокрема функції, які виконує та або інша галузь права в загальній системі права. Тобто основні напрямки й характер правового впливу на суспільні відносини. Можливі й інші підстави класифікації галузей права.

Прав Д. Азмі, який відзначає, що «розглядаючи галузеву конструкцію системи права, варто сказати про те, що предмета й методу правового регулювання недостатньо для послідовного узагальнення й об'єднання правових норм» [1].

Отже, галузі системи права, які виділені за предметом і методом правового регулювання, становлять головний елемент української правової системи та підрозділяються на три основні групи:

- 1) профілюючі, базові галузі, що охоплюють головні правові режими (конституційне право, цивільне право, адміністративне право, кримінальне право та відповідні їм процесуальні галузі);
- 2) спеціальні галузі, де правові режими модифіковані, пристосовані до особливих сфер життя суспільства (трудова право, земельне право, право соціального забезпечення, сімейне право) тощо;
- 3) комплексні галузі, для яких характерне поєднання різнорідних інститутів профілюючих і спеціальних галузей: торговельне право, право прокурорського нагляду, морське право.

На цей час формуються специфічні сфери комплексного характеру, які юридично опосередковують нові «прошарки соціальності» (екологічне право, інформаційне право, підприємницьке право) і, більше того, наростає тенденція їхнього переростання в основні галузі [9].

У сучасній класифікації галузей, яка представлена в науковій і навчальній юридичній літературі, освітньому праву, як галузі, самостійного місця практично не відводиться. Таке положення обумовлене досить гострими дискусіями серед учених-юристів щодо того, чи вважати освітнє право правовою галуззю або ні.

Основним аргументом противників є те, що в освітньому праві відсутні власні предмет і метод правового регулювання суспільних відносин - головні критерії галузевої диференціації.

Прихильники можливості, більш того, необхідності виділення освітнього права як галузі права доводять, що вже сама природа й специфіка відносин, що складаються в сфері освіти, дають всі необхідні й достатні підстави для виділення освітнього права як цілком сформованої правової галузі, що має комплексний характер. Визнання освітнього права як правової галузі характерно й для ряду представників адміністративного права [12].

Існує і точка зору, про те, щоб тільки відокремити відповідний законодавчий масив та виділити відповідну навчальну дисципліну, присвячену вивченню правового регулювання освітньої діяльності. До речі, навчальна дисципліна «Освітнє право» починає поступово вводитися до навчальних планів підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр напрямів «Право» і «Педагогіка» (так, у Державному ВНЗ «НГУ» нормативна дисципліна «Освітнє право» викладається з 2009 року студентам I курсу напряму підготовки 6.030401 «Право»).

Варто підкреслити, що дискусія про об'єктивні критерії виділення галузей права триває по сьогодні.

Отже, підсумки розгляду обраної тематики:

- З розвитком суспільства й правової системи можлива поява нових критеріїв виділення галузей у системі права. А кожний вид людської діяльності має потребу в правовому регулюванні. Цей факт спонукає класифікувати норми права на галузі законодавства та галузі права.

- Обрання в 50-ті роки ХХ століття за універсальні критерії розподілу норм права на галузі та інститути, таких як предмет правового регулювання й метод правового регулювання, не витримують випробування сьогоденням. Вони є формалізованими й заважають розвитку науки про галузі права. Погоджуємося з думкою дослідників [1; 9], що необхідно за критерії класифікації норм права на галузі та інститути обрати об'єкт (усі суспільні відносини, які регулюються правом) і предмет правового регулювання (частина суспільних відносин, що належать до об'єкта, та регулюються даними нормами). При цьому не можна й заперечувати наявність особливих суб'єктів права (учасників суспільних відносин), методів правового регулювання, принципів, санкцій і функцій окремих галузей права, джерела права. Допоміжними критеріями класифікації норм права на галузі можна назвати:
 - мета та зміст правового регулювання;
 - якісна своєрідність та автономність групи норм права;
 - особливість створення норм права, джерел права;
 - великий обсяг нормативно-правових актів та інших форм права;
 - зацікавленість суспільства в створенні та розвитку нової галузі права;
 - правовий режим;
 - наявність специфічного понятійного апарату.
- У перспективі модернізації системи права в Україні і прийняття нової класифікації норм права – впровадження третього різновиду розподілу норм та галузей права – гуманітарного права (окрім розподілу норм права на приватне та публічне), до складу останнього і мають увійти правові механізми регулювання суспільних відносин у галузі освіти. Адже, на нашу думку, освітня діяльність має достатні підстави для самостійного галузевого регулювання.
- Розмежування галузей права та обґрунтування їхньої самостійності - вагоме питання для правової науки й викладання права. Але це проблема більше внутрішньоправова і важлива для самих учених-юристів. Для суспільства в цілому головними є повнота, всебічність та ефективність правового регулювання суспільних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванников И.А. Актуальные проблемы развития отраслей российского права [Электронный ресурс] / И.А. Иванников // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление – 2010. – сентябрь № 1. – Режим доступа: http://www.journal-nio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=149%3Apubl&catid=38&Itemid=77.
2. Сырых В.М. Введение в теорию образовательного права / В.М. Сырых. – Москва, 2002. – 340 с. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.juristlib.ru.
3. Освітній портал / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://osvita.ua>.
4. Правничі ВНЗ та факультети України / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law-edu.dp.ua/pro-osvitnye-pravo.html>.
5. Міжнародний фонд «Відродження» [офіційний сайт] / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.irf.ua>.
6. Критерии выделения отраслей права / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.finteoria.ru/vidotraslprava.html>.
7. Скакун О.Ф. Теория государства и права: [учебник] / О.Ф. Скакун. – Харьков: Консум; Ун-т внутр.дел, 2000. – 704 с.
8. Марченко М.Н. Теория государства и права: [учебник] / М.Н. Марченко. – [2-е изд.]. – М.: Проспект, 2009. – 565 с.

9. Российское предпринимательское право / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.libsid.ru/rossiyskoe-predprinimatelskoe-pravo/rossiyskoe-predprinimatelskoe-pravo>.
10. Государство и право. Понятие и предмет теории государства и права / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://jurisprudentsia.ru/?p=115>. – (Критерии деления права на отрасли).
11. Вовленко Н.Н. Система права / Н.Н. Вовленко / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kursach.com/biblio/0010004/1402.htm>. – (Лекция 14).
12. Образовательное право: термин и понятие / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.lexed.ru/pravo/notes/?yagofar2006.html>.

УДК 342. 1: 378.147 (092) (100)

ПРЕДМЕТ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ: ІННОВАЦІЇ У ВИВЧЕННІ

Бостан Л.М., к.і.н., доцент

Запорізький національний університет

Стаття присвячена дослідженню проблеми викладання навчальної дисципліни “Історія держави і права зарубіжних країн” у вищих навчальних закладах юридичної освіти.

Ключові слова: історія, держава, право, зарубіжні країни, наука, навчальна дисципліна.

Бостан Л.М. ПРЕДМЕТ ИСТОРИИ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН КАК УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ: ИННОВАЦИИ В ИЗУЧЕНИИ / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена исследованию проблемы преподавания учебной дисциплины “История государства и права зарубежных стран” в высших учебных заведениях юридического профиля.

Ключевые слова: история, государство, право, зарубежные страны, наука, учебная дисциплина.

Bostan L.M. SUBJECT OF HISTORY OF THE STATE AND LAW OF FOREIGN COUNTRIES AS EDUCATIONAL DISCIPLINE: INNOVATIONS IN STUDY / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The article is devoted to research of problem of teaching of educational discipline “History of the state and law of foreign countries” in higher educational establishments of legal type.

Key words: history, state, right, foreign countries, science, educational discipline.

В умовах технологізації світового освітнього простору завдання гуманітарної освіти людини, її гуманістичного виховання як творчої особистості, здатної до самостійного критичного мислення, стають у системі освіти менш пріоритетними, а найчастіше і зовсім витісняються з освітнього процесу. Саме це можна сказати про систему вищої юридичної освіти. У пошуках шляхів її реформування сьогодні все частіше можна почути аргументи на необхідність “юридизації” навчального процесу за рахунок скорочення навчальних дисциплін, які за своїм змістом не несуть професійно спрямованого навантаження, а подекуди навіть і за рахунок теоретичних і історико-правових дисциплін. Слід зауважити, що для цього є певні підстави, оскільки зміни в базових, фундаментальних науках, і, відповідно, у навчальних дисциплінах, які вивчаються у вищих навчальних закладах, відбуваються дуже повільно.

Візьмемо для прикладу історію держави і права зарубіжних країн. Переважна більшість підручників і посібників з цієї навчальної дисципліни авторів як вітчизняних, так і близького зарубіжжя, ґрунтуються на сталих, розроблених ще радянською історіографією, положеннях. Це стосується, передусім, таких її аспектів, як визначення предмета науки «історія держави і права», а звідси і предмета (змісту) навчальної дисципліни, її назви, підходів до періодизації історичного процесу державо- і правотворення, а отже, зокрема – до визначення історичних типів держави і права. Однією з причин цього, на нашу думку, є недостатня увага науковців до цих проблем.